

ELŐSZÓ HELYETT

Könyvünk nem azokról szól, akik a beszédet *trombitálásnak*, *prüttyögésnek* vagy *köhögésnek* nevezik, de azokról sem, akiket a körülményeik eleve nem kényszerítik rá az igényesebb, választékosabb beszédre. Könyvünk szereplőiről elég annyit tudnunk, hogy magukat „*napraforgóknak*”, „*utcamérnököknek*” nevezik, vagy pedig olyan városi, falusi vagy tanyai emberek, akiknek nincs nyelvi igényük – nem is volt, vagy elkorcsosodott –, esetleg megváltozott egy sajátos beszédforma, egy különleges szókincs megteremtése és állandó gyarapítása céljából. Alanyainknak nem az életével, hanem sajátos kommunikációjával foglalkozunk, s ezért az utcára kell lépniük. Ott keressük a kapcsolatot velük, és ezért nyelvüket is közös névvel, az *utcanyelv* elnevezéssel illetjük. Hallgatjuk beszélgetéseiket, figyeljük kifejezéseiket, ellessük szavaikat – melyek közt olykor-olykor a magunkét is felismerjük –, de ha igazi „napraforgókkal” találkozunk, mindaddig nem állhatunk velük interakcióba, míg magunk is nem válunk „napraforgóvá”, „utcamérnökké”. Csavargók, naplopók, tétlenkedők, sarki ólálkodók között vagyunk. Kommunikációjukat csak figyelni, ellesni és vizsgálni vagyunk képesek, teljesen megérteni sohasem. Olyan nyelv az övék, amelyet maguk alkottak, maguk éltetnek és maguk pusztítanak el. Vulgarizmusokkal, kölcsönzött nyelvi elemekkel, metaforákkal, ellentétekkel, szimbólumokkal telítődött, tehát egyaránt minősít-

hető durvának, gorombának, romlottnak, tréfásnak, pajkosnak, sznobnak, vagánynak, kulturálatlannak. Beszédük csupán a beavatottak számára érthető jelekből áll, s csak egy csoport vagy egyetlen mikrocsoport tagjai használják különféle szándékkal és céllal.

Ha pedig továbblépkedünk az utcán, nemcsak a város, hanem a nyelv peremére is eljuthatunk. Mert *utcanyelve* nemcsak a napraforgónak van. Lehet minden foglalkozásúnak, lehet városinak, falusinak, tanyainak, ha eluralkodik rajta a nyelvi igénytelenség, a nemtörődömség, vagy olyan élet- és munkakörülmények közé jut, hogy se kedve, se szándéka a nyelv fejlődésével törődni, mert vagy késve érkeznek hozzá a nyelvi újdonságok és a szép beszéd szabályai, vagy sohasem lesz alkalma elgondolkodni a helyes beszéden, anyanyelve szépségein. Rajtuk kívül megfigyeltük azokat a magyarokat is, akik azzal a szándékkal merítenek anyanyelvük szókincséből, hogy adottságait akár tréfákozásból, akár urizálásból ügyesen vagy fondorlatosan kihasználják.

A témát a nyelv pereméről választottuk. A nyelvnek ez a vidéke csak látszólag népszerű és ismert. Tanulmányok, könyvek, cikkek, szótárak, vád- és védőbeszédek szólnak ellene vagy mellette. Mi azonban sem vádolni, sem védeni nem akarjuk. Pusztán tényeket közlünk, nyelvi igazságokat, amelyek elválaszthatatlanok a társadalomtól, az embertől és a kommunikációtól, s amelyek velünk együtt születnek, cseperednek, izmosodnak, kövesednek vagy pusztulnak el észrevétlenül vagy közakaratra. Bár nem mindig csak az utcán halljuk őket – hiszen gyakran bemerészkednek lakásunkba, szobánkba, hivatalunkba, intézményünkbe, esetleg ki sem kerülnek belőlük –, mégis az utca szavai ezek; olykor megdöbbennek, olykor felvidítanak, közben azonban egy külön világba is elvisznek bennünket.

E szavaknak nem is annyira a helye és születése érdekel bennünket, mint inkább az az atmoszféra, amelyet teremteni képesek, pillanatok alatt meghódítva embercsoportokat, együtt élő népeket. Mindegyik hoz valami újat a nyelvbe; hangtani jellegzetességeivel, alaktani sajátásaival, mondattani különbségekkel, kisebb vagy nagyobb ferdeségekkel vonja magára a figyelmet. Úgy gazdagítják, hogy egyben szegényítik is a nyelvet, ezért minden tekintetben figyelemre méltóak és szembetűnőek.

E rövid, kicsiny gyűjtemény a jugoszláviai magyarság utcanyelvét hivatott bemutatni. Rendeltetésének csak részben tesz eleget, mert gyűjtője csupán egy adott időben (1975–1978) figyelt a jelenségre, ezenkívül bizonyos körülmények – elzárkózás, a csoportnyelvi jelleggel járó kutatási és egyéb nehézségek – miatt az utcanyelvi beszédhelyzeteknek, szavaknak csak egy hányadát volt képes összegyűjteni. Továbbá részben mellőzte a legdurvább, a legvulgárisabb szavakat és szókapcsolatokat, s velük együtt a nemi életre vonatkozó szóanyagot is; mivel ez igen gazdag, vizsgálata nagyobb körütekintést, komolyabb tanulmányt igényel.

Az eredmény mégis az, hogy tetten értünk sok szóalkotást, bemutathatunk több szókincsgyarapítási módot, és megfejtettük egy-két valódi utcanyelvi kifejezés jelentését. Az érdeklődők, a nyelvművelők, a szótárírók, a fordítók, a költők kedvük szerint felhasználhatják őket a maguk céljaira, mi valamennyien pedig hozzunk ítéletet, vonjuk le a következtetést. Lapozgatás közben gondolkodjunk el teendőinkről is! Hogy miért? Mert e könyv akkor is a miénk, ha sohasem vásároljuk meg, s ha sohasem olvassuk el. Újvidéket, Szabadkát, Zentát, Zombort, Adát, Topolyát, Verbászt, Kulát, Pacsért, Kishegyest, Kikindát, Horgost, Kanizsát, Zrenjanint, Feketicset, Pirost, Temerint, Eszéket, Bezdánt, Bajmokat,

Csókát, Padét hozza elénk fiatal, középkorú és idős magyar ajkú lakosaival. Tőlük, valamint tanyákon élő társaiktól lestük el az idézett beszédszituációkat utazás közben, piaci alkudozás alkalmával, mulatságon, vendéglőben, munkahelyen, szántóföldön, parkban, kocsmában, szelídebb vagy mérgesebb párbeszédből, urizáló dicsekvésből, rosszindulatú mendemondákból, veszekedésből, jóhiszemű tréfálkozásból, vagy egyszerű mindennapi megállapításokból.